

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ І РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВСТВА: ЦІННІСНІ КОНЦЕПТИ

Бондаренко Неллі Володимирівна,
к. пед. н., ст. наук. сп., пров. наук. сп.,
Інститут педагогіки НАПН України
Косянчук Сергій Володимирович,
к. пед. н., методист,
Київська гімназія східних мов № 1

Вступ. Формування в учнів громадянської компетентності й розвиток національно-патріотичної свідомості є винятково важливими завданнями, покладеними на педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти. Сьогодні ми переосмислюємо вагомість здобутків минулих років – інноваційну модель розвитку культуромовних і морально-громадянських цінностей учнів, яку було розроблено й апробовано на базі Київської гімназії східних мов № 1 у процесі дослідно-експериментальної роботи всеукраїнського рівня (2012–2019).

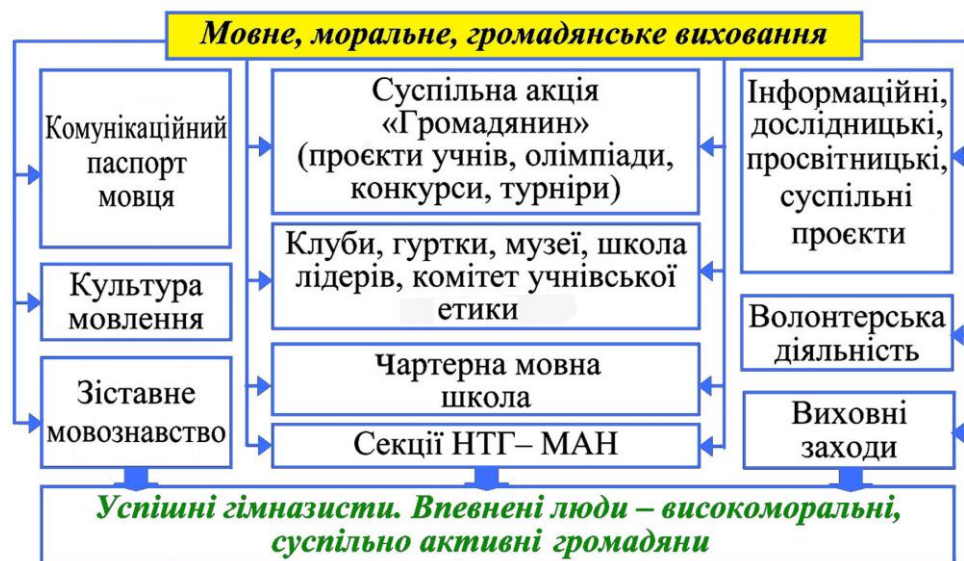
Мета роботи – актуалізувати інноваційну модель розвитку культуромовних і морально-громадянських цінностей здобувачів освіти Київської гімназії східних мов № 1.

Матеріали і методи. Досліджуючи порушені питання, ми ґрунтувалися на результатах освітньої, навчальної і виховної діяльності Київської гімназії східних мов № 1 – Асоційованої школи ЮНЕСКО, здобутих упродовж першого семестру 2022/2023 навчального року, на інноваційній моделі розвитку культуромовних і морально-громадянських цінностей учнів Київської гімназії східних мов № 1. Опрацьовуючи літературні джерела, застосовували метод оглядово-джерелознавчий (контент-аналіз), метод аналітико-інтерпретаційного викладу матеріалу, зіставно-систематизаційний метод.

Результати й обговорення. Інноваційну модель розвитку культуромовних і морально-громадянських цінностей учнів Київської гімназії

східних мов № 1 актуалізуємо передовсім у процесі триєдиного мовного, морального і громадянського виховання. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» спонукає *переосмислити* сучасні здобутки українських науковців, уконтекстнити їх у нинішні цивілізаційні парадигмоємні зрушення, спричинені повномасштабним вторгненням росії *задля*, за Законом, «досягнення єдності в українському суспільстві шляхом подолання суперечностей соціокультурного, мовного, регіонального характеру на основі європейського та євроатлантичного курсу, забезпечення дотримання конституційних гарантій прав і свобод людини і громадянина».

За моделлю, мовне, моральне, громадянське виховання і навчання здобувачів освіти у Київській гімназії східних мов № 1 здійснюється за багатьма напрямками, що обрамлюються парадигмою успішності гімназистів (фрагмент моделі подано на рис. 1).

Рис. 1. Фрагмент інноваційної моделі розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів Київської гімназії східних мов № 1

Наразі реалізація освітнього процесу, суголосна інноваційній моделі розвитку культуромовних і морально-громадянських цінностей учнів, узалежнюється не лише від суспільно-політичних, соціокультурних чинників, а

й від суб'єктів відносин у сфері утвердження української національної і громадянської ідентичності, де культуромовні і морально-громадянські цінності визнаємо детермінантами «утвердження української національної та громадянської ідентичності як складової забезпечення національної безпеки України, гарантії участі громадян України, закордонних українців, громадських об'єднань та інших інститутів громадянського суспільства у її реалізації» (Курсив наш – Б. Н., К. С.) [6].

Оскільки, за словами директорки гімназії О. Проскури, виголошеними у рамках Міжнародної науково-практичної конференції «Modern research in world science» (2022, квітень), «шкільна освіта України після вторгнення російських військ зазнає широкомасштабної фрагментації на рівні управління освітою, на рівні освітнього менеджменту, педагогічного лідерства і суб'єкт-суб'єктної взаємодії, завдаючи важких психологічних травм учням, батькам, учителям» [10, с. 820], то й мовне, моральне і громадянське виховання здобувачів освіти слід підпорядковувати громадянсько-парадигмі.

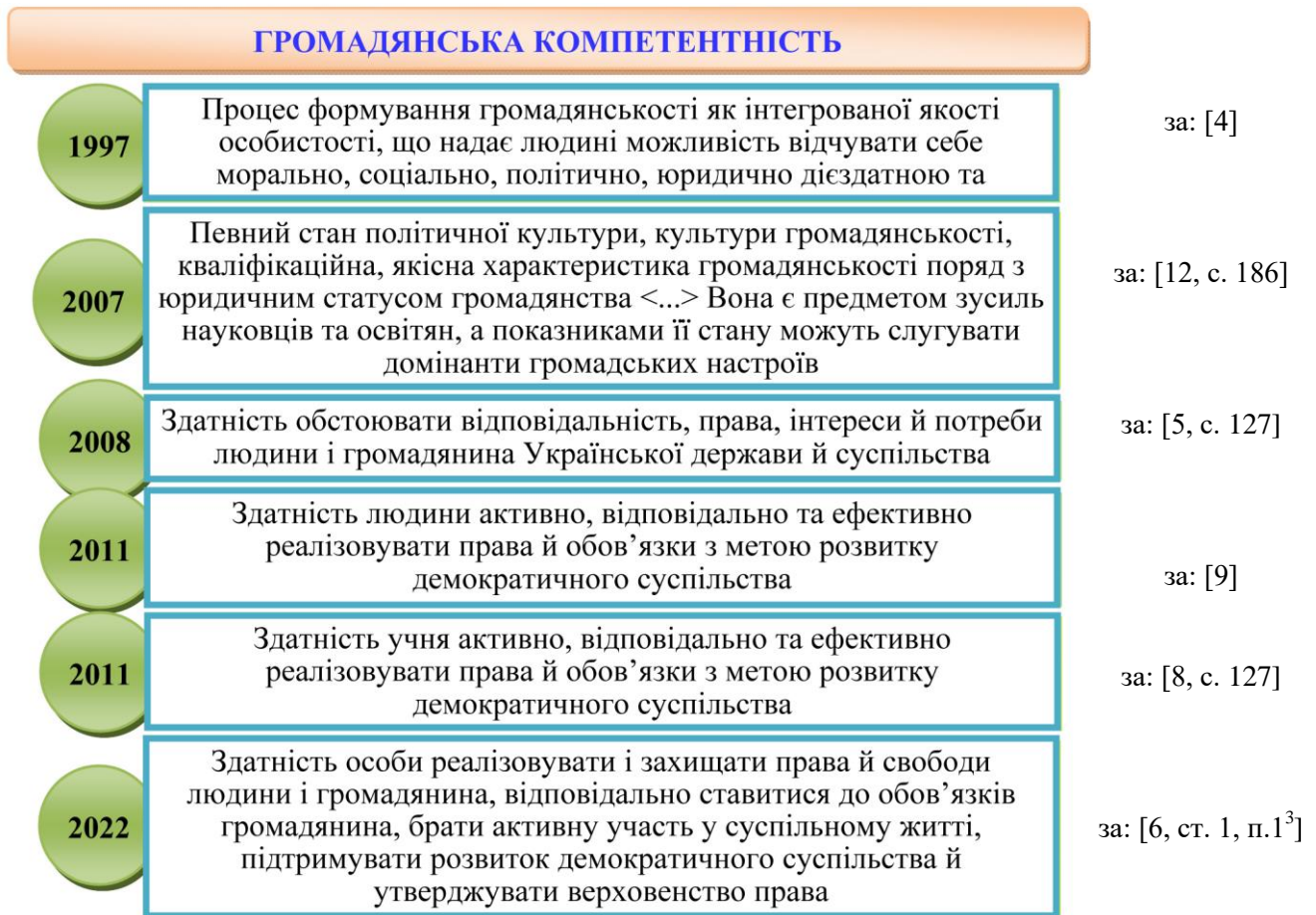
За Законом, громадянську компетентність слід розуміти як здатність особи:

- активно підтримувати суспільне життя;
- бути свідомим громадянином й відповідально ставитися до відповідних обов'язків;
- зреалізовувати та цивілізовано обстоювати свої права й свободи;
- мати за пріоритети розвиток демократичного суспільства й утвердження верховенства права [6, ст. 1, п. 1³].

Закон України [6] охоплює низку дефініцій поняття «громадянська компетентність», десятками років об'єктивованих у результатах наукових досліджень і реалізованих у педагогічній практиці. Дефініційну динаміку поняття «громадянська компетентність» відображено на рис. 2.

На переконання заступника директора з навчально-методичної роботи гімназії М. Савченка, на освіту покладається завдання щодо формування у здобувачів освіти громадянської компетентності за розвитку таких якостей як

соціальна активність, відповідальність, повага до прав людини, до інших культур [11, с. 108].

Рис. 2. Дефініційна динаміка поняття «громадянська компетентність»

Розвиток культуромовних, морально-громадянських цінностей здобувачів освіти усфернюється українською національною й громадянською ідентичністю, утвердження якої неможливе без розроблення освітніх і навчальних програм, що спираються на стратегію, базовану на загальноприйнятій національній освітній політиці, ґрунтуються на науковій основі, завважають експертні оцінки й освітню прогностику. «Цей процес потребує розвитку теорії і практики програмотворення, вмілого оперування наявними знаннями й досвідом, постійного здобування нових знань, залучення кращого досвіду інших країн, генерування і втілення власних ідей на національному рівні» [2, с. 114].

Ключове значення у процесі здійснення життєвих планів кожного

випускника закладу загальної середньої освіти належить українській мові. Мовне, моральне, національно-патріотичне й громадянське виховання міцно узв'язане з соціалізаційними й соціальними чинниками. Соціальний вектор навчання здобувачів освіти має реалізуватися через «читання та розуміння підручникових текстів, літературно-художніх, науково-популярних та інших видань і за обов'язкового формування в учнів культури їх інтелектуального життя і розвитку» [7, с. 260]. Здатність особи користуватися можливостями української мови за різних особистих, побутових, життєвих, суспільних ситуацій детермінує «становлення, інтелектуальний розвиток, світоглядні переконання, ціннісні орієнтації, спроможність розв'язувати життєві проблеми, <...> успішну професійну діяльність, перспективу кар'єрного зростання <...> високий соціальний статус [3, с. 100].

Зі згаданим законом корелюють методичні рекомендації «Національно патріотичне виховання у контексті сучасних викликів», ґрунтовані на наукових дослідженнях і передовому педагогічному досвіді [1], що вийшли друком на кілька місяців раніше, ніж закон було схвалено. Обґрунтовується актуальність проблеми; визначаються мета й завдання національно-патріотичного виховання; у контексті кардинальних змін виховної парадигми характеризується сформованість патріотизму (розділ «Національно-патріотичне виховання як проблема внутрішньоукраїнської інтеграції»). Визначається поняттєвий апарат; актуалізуються педагогічна спадщина і традиції українського національно-патріотичного виховання; акцентуються Звернення Президента України Володимира Зеленського, виголошені після повномасштабного вторгнення в Україну військ російської федерації; ці звернення визнаються вагомим складником національно-патріотичного виховання й пропонуються авторами до імплементації в освітній процес (розділ «Наукові засади національно-патріотичного виховання»). Визначаються пріоритети національно-патріотичного виховання в умовах сьогодення; пропонуються ефективні форми, методи й засоби формування національно свідомого громадянина-патріота на уроках предметів гуманітарного і

природничого спрямування; надаються конкретні рекомендації; наводяться зразки завдань, що реалізують теоретичні положення (розділ «Національно патріотичне виховання учнівства у процесі опанування основ наук»).

Передумовою успішності процесу національно-патріотичного виховання учнів має стати усунення подвійних стандартів у вихованні [1, с. 8], напр., *допоки* українці не подолають мовне рабство і мовну нестійкість; *допоки* українці не усвідомлять, що через російську мову ворог поширює агресивну ідеологію україноненависництва й нищення всього українського; *допоки* не почнуть повсюдно виконувати Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної».

Висновки. З огляду на ухвалення Верховною Радою України Закону «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» у статті актуалізовано мовне, моральне, національно-патріотичне й громадянське виховання здобувачів освіти, що посилює інноваційну модель розвитку культуромовних і морально-громадянських цінностей здобувачів освіти Київської гімназії східних мов № 1. Схарактеризовано основні ідеї, закладені у методичних рекомендаціях «Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів».

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації. Київ: Фенікс, 2022. 64 с. URI: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732103>.

2. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Реформування навчальних програм: більше запитань, ніж відповідей. *Український педагогічний журнал*. 2017. № 2. С. 112–119.

3. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Соціальний аспект формування українськомовної компетентності старшокласників. *Гуманітарний вісник Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка*. Полтава: ПолтНТУ імені Юрія Кондратюка, 2018. Вип. 3.

C. 99-113.

4. *Виховання громадянина. Психолого-педагогічний і народознавчий аспект* : навч. метод. посіб. Київ: Ін-т. змісту і методів навчання, 1997. 252 с.

5. *Громадянська освіта: теорія і методика навчання* : посіб. для студ. вищ. нач. закл. / Проєкт ЄС «Громадянська освіта – Україна». Київ, 2008. 174 с.

6. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20/print>.

7. Косянчук С. В. Читання у процесі формування культури інтелектуального життя особистості: соціальний вектор реалізації педагогічних технологій профільного навчання. *Problems of implementation of science into practice* : abstracts of XIII international scientific and practical conference. Oslo, Norway 2020, April, 20–21. Pp. 258–261. URI: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/720160>.

8. *Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти*. Постанова КМУ від 23 листопада 2011 р. № 1392.

9. *Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти*. Постанова КМУ від 20 квітня 2011 р. № 462.

10. Проскура О. І. Сучасний заклад загальної середньої освіти: до проблеми суб'єкт-суб'єктної дефрагментації. *Modern research in world science*. Lviv, Ukraine. 2022. Pp. 820–826. URL: <https://sci-conf.com.ua/iimezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-modern-research-in-world-science-15-17-maya-2022-goda-lvov-ukraina-arhiv/>.

11. Савченко М. П. Участь у суспільній акції школярів України «Громадянин» як засіб формування та розвитку в учнів гімназії цінностей громадянського суспільства. *Дидактика: теорія і практика*. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. С. 105–113.

12. *Соціальні уявлення молоді: особливості та шляхи формування* : кол. монографія / [за ред. І. В. Жадан]. Київ: Педагогічна думка, 2007. 218 с.